

Att leva med handboken

Så har då Svenska kyrkan fått en ny kyrkohandbok. Vad som nyligen endast var ett förslag har med marginella ändringar blivit den kyrkohandbok som fr.o.m. pingstdagen 2018 ska forma gudstjänstlivet.

Med all säkerhet kommer man att förhålla sig lika olika till slutresultatet som debatten kring förslaget visat. På många håll tas handboken emot med förväntan, på andra med bävan och oro. Det stora gemensamma jublet och den samfälliga glödande entusiasmen vill inte riktigt infinna sig. I kyrkomötesdebatten lyste inläggen som jublade över en god teologi med sin frånvaro. Glädjen över ett vackert, hållbart språk uttrycktes inte. Inga röster hävdade att musiken utgjorde kvalitativa höjdpunkter.

Snarare har intrycket varit att förslaget tvingats fram och att tjugo års arbete och överväganden till sist måste ge resultat. Men tid och pengar, arbete och insatser ger inga garantier för att produkten blir bra. Än mindre det absurda i att det är en partipolitisk majoritet dominerad av Socialdemokraterna och Centerpartiet som beslutat om hur Kyrkan ska fira sin gudstjänst.

I arbetet med kyrkohandboken har det funnits en pedagogisk ambition att göra mässan begriplig och tillgänglig. Men enkelhet är en sak, förenkling en annan. Många språkliga uttryck är triviala och pratiga, somligt i musiken håller inte god kvalitet. Kanske är detta en konsekvens av att man valt fel inriktning? Att man försökte finna gudstjänstuttryck som fungerar mer för dem som inte är där än för de trogna gudstjänstfirarna? Men för en levande gudstjänst krävs annat – en djup vilja och längtan att förhållas till Fadern och Sonen och Anden bortom alla teologiska vindkantringar och språkliga tidsuttryck.

Begriplighet och tillgänglighet är vällovligt, men när det prioriteras framför helighet och förundran inför det outgrundliga går någonting förlorat. I mässan måste det finnas »en avsiktlig gåtfullhet» (Basileios den Store). Församlingen firar den vänd mot Gud, inte mot människor. En kyrkohandbok vars syfte mer är att få människor att komma till kyrkan än att tillbe och förhållas till Gud leder fel.

Kanske är detta orsaken till att såväl språket som teologin i mycket blivit otillfredsställande. *Lex orandi, lex credendi* – så som kyrkan ber, så tror kyrkan. Ett otydligt språk ger en otydlig teologi och en otydlig teologi ger ett otydligt språk. Så finns i kyrkohandboken tveksamheter vad gäller t.ex. realpresensen. Det går att kryssa sig genom alternativen, så att kristologin blir oklar och att uttrycken för vem Gud är otillräckliga jämfört med Bibeln, traditionen och ekumenisk konsensus.

Till den nya Kyrkohandbokens förtjänster måste sägas att den ger möjlighet att fira högmässan mycket nära 1986:an. Kritiken mot den senare var, när den antogs, i stort sett obefintlig. Mottagandet var entusiastiskt, och den implementerades snabbt i nästan alla församlingar. Nu, mer än trettio år senare, fungerar den fortfarande mycket väl. Att så mycket av 1986:an finns kvar är glädjande och ger goda möjligheter.

Hur ska vi då leva med den nya handboken och förhålla oss till de många olika alternativen som gör att huvudgudstjänsten kan firas i otaliga varianter? Situationen är egentligen inte ny. Alltsedan den försöksverksamhet som tog sin början på 1970-talet har varje församling och präst ställts inför att det finns olika alternativ att välja mellan. Så var det redan i 1942 års handbok, även om alternativen var få, ibland uppdelade på de skilda kyrkoårstiderna.

Med försöksverksamheten på 1970-talet ökade antalet alternativ, vilket följde med in i 1986 års handbok, där olika förkortade ordningar för huvudgudstjänsten fick större plats – söndagsmessa, söndagsbön, familjemessa och olika temagudstjänster. Sammantaget har detta gjort att sedan 1986 kan en huvudgudstjänst se ut på skiftande sätt. Ännu mer påtagligt blir

det om man tar med de dispenser som domkapitlen varit frikostiga med att dela ut. På åtskilliga ställen både i 1986 och 2018 års handböcker anges dessutom att vissa moment kan formuleras lokalt, t.ex. kyrkans förbön.

Till detta kommer att alltsedan 1940-talet har det getts ut alternativa missalen, flera av dem på uppdrag av arbetsgemenskapen Kyrklig Förnyelse. Så vitt känt kommer ett nytt sådant missale ut nästa år, samtidigt med den nya handboken.

Å ena sidan är det många som förordar en större enhetlighet, därför att det skapar samhörighet inom kyrkan, liksom att man känner igen sig från en församling till en annan. Å andra sidan har de beslut som tagits både nationellt och på stiftsnivå pekat i en annan riktning. Det utrymme inom vilket det är tillåtet att göra ändringar och/eller skapa nya och egna ordningar har ökat under tal om, att olika församlingar ska ges möjlighet att skapa lokala gudstjänstordningar. Ett växande utbud av lokala mässor har blivit följden.

Det är och kommer även i fortsättningen vara lätt för enskilda församlingar och för varje präst att fira gudstjänst enligt Svenska kyrkans ordning på mycket varierande sätt. Med andra ord: både 1986 och 2018 års handböcker ger präster och musiker, vilket det oftast gäller när det handlar om att utforma församlingens gudstjänstliv, stor frihet vid skapandet av de lokala ordningarna.

Åtminstone två krav kan och måste man ställa på gudstjänstfirandet i församlingarna. Det ena är att det ska finnas en igenkännbar struktur i de mässor och gudstjänster som firas. Det andra är att de liturgiska texterna ska vara allmänkyrkliga, om man så vill katolska. Referenspunkten ifråga om gudstjänstens allmänkyrkliga karaktär är BEM-dokumentet från 1982, där den ekumeniska konsensus kring både dop och nattvard som finns, konkretiseras. Docent Christer Pahlmblads förslag till en reviderad mässordning för Svenska kyrkan, *Mässa för enhetens skull* (Artos 2014), är ett exempel på hur mässan kan utformas utifrån BEM-dokumentets slutsatser. En gudstjänst som är uppbyggd på detta sätt gör att också besökare från andra kyrkor känner igen sig.

Ett krav för mässan är således att dess struktur ska kännas igen från söndag till söndag i kyrka efter kyrka. De moment som återfinns i alla de stora kyrkornas mässfirande bör därför alltid finnas med: *Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus* och *Agnus Dei*.

Den nya handboken ställer större krav än tidigare på den enskilda prästen och församlingen. Till dem har nu anförtratts att välja bland texter och alternativ i handboken som är allmänkyrkliga, som hör hemma i mässans igenkännbara struktur och som är såväl förankrade i kyrkans historia som tidlöst slitstarka. Det är detta som kan bära kyrkan och församlingarna också i tider som våra.